

ФРОНТИР

АРТЕМ ПЕТРИК

**СНИ
ПРО ХЕРСОН**

Харків
«ФОЛІО»
2023

*Навіть коли тисяча снарядів і мільйон куль випущено
в людину, — вона не помре, якщо не настала її година
прощання з сонцем*

Легенда про місто

Дощ падає, падає, падає. Південний, але вже холодний. Осінь, сьомий місяць окупації. Гадаю, такий самий дощ у Львові чи Франківську, але ні — там інший. Там дощ вільний. Поза сумнівом, ніде так не мрієш про ковток свободи, як в ув'язненні, в якій би формі воно не було.

Усюди війна, та усюди вона різна. Тут інші, свої окопи, власне, вони є й у прямому розумінні. Увесь наш край — скривавлений, понищений плацдарм, з селами, стертими на щєбінь. Обстріли, кров, смерть, і... туга. За Батьківщиною. О, ні, ніде ви не так не любитимете її, як у втраченому власному домі. Ніде так не клекотить ненависть, як у рідному краю, де ти став чужим, а навколо чатує небезпека. Терор, знущання, біг загнаного вовка — це і є, трясця, окупація.

Правду кажуть: хто не був самотній, хто не виривався із лещат смертельної хвороби, хто не переживав війну — той життя не знає, а я додам: той не зможе зрозуміти біль інших, не відчує їхню печаль та відчай, а отже, — не зможе допомогти. Не допомагатиме, не співчуватиме — отже, не людина.

Маленький хлопчик, вісім років... ні-ні, не так, стираю сказане. Правильніше буде: восьмирічний чоловік, що вже бачив смерть і сирість підвалів, здригався разом із землею від ударів ствольної артилерії... Ось, цей мужчина сказав батькові, моєму приятелю, колись веселому херсонському

художнику-п'яничці, фанату чеського пива: «Чувак (так вони один до одного звертаються), ось у небі зірки, їх так багато, й блимають, наче леза мечів, а я знаю, що це наші тримають стрій».

Ну, так, малий, маєш рацію. Це над стражденним містом — градом Херсоном у південному небі важкою ходою йде українська піхота. Морпіхи, мабуть. Тоді, а це було у травні, саме фортеця Маріуполь доживала останні дні, і дуже часто роти, батальйони крокували небом. Та й нині бачу: знову йдуть... Як то сказали колись: «Українські солдати не вмирають, лише листя замітає їхні сліди». Це на землі, у небі — ні. Крокують, чутно навіть за Дніпром.

Я знаю, куди вони прямують. Далеко, десь за Горами блаженства, вище чертогів Сонця, за обр'ями Великої даліни, де Місяць коней напуває, так ось — ще далі. Там і живуть Легенди, там їхній новий дім. О, це прекрасний край, сповнений світла, зелених луків, божественного спокою та радості. Там вічна й молода Україна. Якщо пройти тими полями, а краще пробігти — так швидше сп'янієш від духу свавільного степового вітру волі, ти побачиш їх — тих, котрі стали Українським Міфом.

Ось у містичному світлі переливів золотих куполів з'явилися лики київських князів — великих наших очільників. Святослав Хоробрий чатує дичину з луком у руках. Постріл — стріла летить зі свистом через парк, залитий жовтим листям. Алеєю парку йдуть двоє, між ними двісті років, і — непримиримість... Молодий Тарас Шевченко, у пристрасному пориві, з затиснутими міцно кулаками, щось декламує. Поряд — він, той самий, хижий вовк дніпровських круч, уважно слухає. Так-так, то перша любов твоя, Україно, — сам Богдан Хмельницький, «милістю Божою самодержець руський». Обережно взявши за лікоть,

Богдан зупинив Тараса: голуби летять, такі милі гетьманському серцю...

А ось вдарив малиновий дзвін Святої Софії. У блискучих латах, наче Аполлон, з нього картини пишуть — Мазепа-гетьман, владика Наддніпрянської держави, в апофеозі слави. Хтива посмішка. До ніг його кидають троянди, дівочий вереск, все, як тоді, хоч уже триста років позаду.

На піщаному березку тихенько душі ловить святий Петро Український — митрополит Петро Могила. Недалеко, схиливши коліна, молитву лицаря до Господа підносить сивий бородатий воїн. Герой Хотина гетьман Сагайдачний. Під дубом, метляючи босими ногами, яблуко жує й споглядає світ козацький Арістотель — Григорій Сковорода. І далі, далі, дорогами міфічної землі — усі ті, що творили націю й державу. Усе дуже голосне. У міксі звуків — марші Січових стрільців, стукіт друкарської машинки Симона Петлюри, скрипіння пера Грушевського — ну як же без Михайла Сергійовича...

А там чимдуж уперед мчить вітер полями вічності. А ось... ділянка з номером «2022». Бачите? Хлопці зі 128-ї бригади у футбол ганяють. Ось і морпіхи, тут вони, роздягнуті по пояс, жито косять, поле велике-велике, самі не впораються. Тож зі сміхом нові бійці підходять, коси взяли. Вони «острожці» з «тридцятки» — 30-а механізована бригада імені князя Костянтина Острозького, легендарна. Хоч тут усі легенди, для них ця земля. Нові косарі прибувають, уже й поля мало, не покосиш у ряд...

О-о, знайшовся, знав, що ти тут — маленьке наше кавунове князівство, і тебе не обділили, рідний. Немає в тобі величі старого Києва, скромняга, куди тобі до гонористі слави шабельного дзвону козацьких полків. У тебе інше є, Херсоне. Ти в годину лютих випробувань зберіг у собі таємну, підпільну Україну. Твій спротив весь світ побачив.

Ти заплатив люту ціну, щоб бути тут. Місто... Немає в тобі зірок, зіркою сам став. Скільки облич знайомих на цих вулицях. Головне — усі живі... Шкода, та час повертатися. Не хочу...

Дощ, дощ, дощ... Та все одно скінчиться. Так і випробування. Як не гірко нині, та настане визволення, буде наш ранок.

Для чого пишу? Мабуть, для того, щоб, коли прийде свобода й перемога, не забули тих, хто впав поблизу Антонівського мосту, і тих, хто поліг у Бузковому парку, відзначивши смертю перший день весни. Щоб пам'ятали дівчину з льняними очима, яка усміхається з надмогильного фото, й багатьох, багатьох... Бо голосно зітхатимуть привиди полеглих в Олександрівських та Станіславських степах, навіть коли травою поростуть укріпрайони та окопи. Зітхне загиблій учитель, чиєсь велике й чисте юнацьке почуття, яке поховане в могилі безіменній. Вони питають: «Чи не забули про нас? Чи були ми взагалі? Чи був Херсон?»

Так! Ви були! Місто вистоїть, виживе «таємна Україна». І знову повернеться додому.

* * *

Те, що ви вже прочитали й далі прочитаєте, пишеться в окупації, в умовах іноземного поневолення і реальної небезпеки, коли невідома доля завтрашнього дня. А сам факт української ідентичності — вирок. Тож, знайте, — сказане тут правда, все це було, все це відбувалося з нами. Хіба що імена та деякі назви змінено зі зрозумілих причин.

Ці невеличкі розповіді структуруватимуться за тематикою, проте дуже умовно. Тож не дивуйтеся подекуди відходу від лінійності й трохи хаотичному викладу.

Ну, годі вже, читайте собі далі...

Вікно

Толік — мій новий друг та єдиний співбесідник. Для своїх чотирьох років аж занадто розумний, хоч у собак рік, мабуть, іде за десять. Походження його незрозуміле. Судячи з розрізу очей — азійське. Хвіст лисячий, повади тигра. Невеликого росточка, але галасливий та гордий. Ми ділимо на двох будинок четвертий тиждень. Відтоді як я повністю заліг на дно, в підпіллі — у прямому сенсі. Будинок належить хорошим людям, Толік також. Вони — це мій зв'язок із зовнішнім світом і джерело продовольства.

Будинок старший за мого прадіда. Згідно з легендою, у 1918-му, під час визвольних змагань, у ньому ховалися підпільники, а потім, у 1942-му, від попередніх фашистів — німецьких. Тепер, бач, утретє, від нових окупантів.

Будинок як будинок, стіни, дах. Є двір, маленька доріжка між деревами, метрів 15–20. Перед домом — паркан з білими колонами та палісад із квітів. Та не це фішка, а вікно. Звичайне собі вікно, старе, може, такого самого віку, як хата. Та для мене — це шпарина назовні, ба більше: місце для роздумів. Маю стілець з допотопного румунського гарнітура й табурет для Толіка. Коли сидимо поруч, він не галасує. Кладе біло-коричневі лапи на підвіконня, голову на лапи й дивиться заворожено на світло від ліхтаря. Коло будинку їх два. А-а, так, забувся сказати: сидимо ми тільки

ночами. Удень — ні, лише зрідка підхожу, щоб оцінити обстановку вздовж дороги, біля якої стоїть дім.

Вікно як головний свідок епохи... Багато людей марили подорожами в часі, можливістю побачити на власні очі минуле. І ось, без усяких наворочених технологій і механізмів, я здійснив мрію покоління. Через звичайнісіньке херсонське вікно всього за якихось пів року сплигло мінімум усе минуле сторіччя.

Про що я? Про колони техніки зі свастикою «Z», про марші «строїтелів Херсона» — недорослів з гітлерюгенда, звезених бозна-звідки, які на камери скандували: «Одна вера, одін народ, одна страна», «Навекі с Росією», зривали українську символіку, ламали портрети наших, замальовували синьо-жовті кольори «аквафрешем». Про те, що не розгоралися книжки й сильно чаділи, коли вони їх палили. Про облави «гестапівців», які чоботом ламали ворота сусіду, а він, на щастя, уникнув небажаного знайомства, прорвавшись дворами-городами. Чим вам не 1930-ті? Вікно трансливало минуле в сучасність, викривлену й страшну. Рашизм — потворний симбіоз фашизму та комунізму, отруйною змією заповз у світ, не оминув і моє рідне місто...

Місто... Я бачу його довоєнним, коли задрімаю коло вікна. Толік теж засинає, буркотить. Друже, адже й ти згадаєш наше минуле вільне життя?

Ось він, Херсон, — у садах, виноградниках, схожий на великий шматок кавуна, який усміхається берегами своїми великій українській річці. З Дніпром вони, мов брати.

Буду відвертим: дорослим я не любив і не цінував своєї малої батьківщини. Провінційний та нецікавий, бач. Та життя — лиха штука, рятуватися довелось у його стінах, не відпустила «фруктова столиця». Нині він на себе не схожий, війна спотворила його просту й відкриту душу. Херсон став іншим, покритися коричнево-червоним мо-

роком, постарів на тисячу років. Прокидаюся, бо не хочу кошмарів, хочу пам'ятати його веселим і трохи дуркуватим, яким запам'ятався в юнацькі роки.

Та невдовзі знову засинаю й бачу світло. Тепер усе, як треба — весна, який рік не знаю, летимо на великах по Східному мікрорайону, далі — Киндійка, де розбив старому металісту тенісним м'ячиком вікно, «Антошка» — так для своїх, для сторонніх — Антонівський міст, на тому березі — Олешки, у народі «Цюрих». Звідти мій кент — Сеня «Рибка», найкращий боець обох берегів, так він вважає. Ми ганяємо заїзди на інтерес — чий район сильніший. Я часто програю, «тачка» не тягне, тож постійно соромлю Таврик — спальний куток на півночі міста. Того дня Сеня теж провалився: Костян, здоровий лось, старший за нас років на три, прийшов першим. Трофей — ті, хто програв, мали проставляти Костяну «Чернігівське» і кричати на всі усюди: «Военка рулить!»

Воєнний форштадт — найстаріший район, «ведеться» від заснування міста. Він понад століття бився за першість з іншими «дідами» — Млинами та Забалкою. Великими й кривавими були битви цих трьох херсонських братств, відданість району цінувалася найвище, зрада каралася кров'ю, а то й каліцтвом. Усе вже відгуділо, а слава лишилася. Забалка — то взагалі херсонський Шанхай, куди й удень не ризикуєш ходити без ножа чи хоча б кастета. Якщо немає, то запасися болтами. Пам'ятаю, як шукав друга на ім'я Микита й натрапив на місцевих наркоманів, які варили свій «куліш» і вже добряче насмакувалися. Добросердні виявилися. Вирішили мені допомогти, бігали Колодязною вулицею, дзвонили в будинки з криками: «Допоможіть знайти Чикіту, вона втекла з ведмедем».

Відрізками сон. Нарізаними латками. Роки. Вулиці. Провулки. Пори року. Проспект 200-річчя Херсона, спор-

тивна школа. Тренер «Шиша», брехун і мрійник, узяв у мене в борг 200 грн у 2009 році. Закохався в Юлю Тимошенко, вступив у БЮТ. Вірив у лотереї, та в те, що почувавши в четвер поламани вуха борця-легковаговика Анзоріка Мукаєва, можна прикликати щастя.

Анзорік — маленький з волохатою спиною та басистим голосом, прагнув стати майстром спорту, купити білий костюм «Adidas» та приїхати в нього до рідного Кутаїсі. На вулиці Шота Руставелі зупинитися й спитати: «Тамара є?». Йому б відповіли: «Вдома, покликати?». А він мстиво: «Уже не треба, все одно в майстрів спорту ноги мокрі від окропу». Наївний добрий Анзорік, ти не побачив Кутаїсі... Його забрало Дебальцеве у 2015-му. Він встиг навчити мене кавказького фокуса з підкурювання від 50-бакової банкноти. О, який я успіх мав у «Настольжі» на Старообрядницькій, «Запої»... Та де ми тільки не гастролювали.

Площа Свободи, у самому центрі, навпроти — готель «Київ» і кінотеатр «Україна». Ідемо в бік парку, повз «Білий дім», кабак «Два капітани». Одногрупник Ганжубас, нахапавшись зілля, грає в шахи з Наполеоном, через годину екзамен у Петрівни, а він ніякий. Знову розповідатиме замість білета секрету сталі та як кувати меч Конана-варвара. До речі, Ганжубас у 2014-му драпонував до Донецька, став «шишкою» у сепарів, не дивно — їхній контингент.

Ох і цікаві люди тут жили! Можна було б власний фентезійний всесвіт створити в Херсоні. Головні раси — моряки та манікюрниці. До того ж у разі змішання цих двох рас з'являлася надлюдина — херсонська морячка, моряк втрачав силу перед нею й ставав рабом. Та сама доля чекала на нещасних у разі змішання з племенем студенток іноземної філології місцевого університету — «Педіна». Що поробиш, еволюція та деградація на практиці, суворий закон південної реальності.

Ні, мені таке не загрожувало. Та все-таки як же мене любили! Хоч я й розумів — у Херсоні гуляй, але не одружуйся. Скільки сліз пролили херсонські красуні через мій нахабний сміх, омивали потоками вод мої черевики між столиками «Ліки Базиліки», всяких «Амічі», того, що на Суворці, на безжальному бетоні набережної Арестанки. Туш, помада та сльози — чи є щось драматичніше у світлі палкої ночі? Нікі, Юлі, Насті, Катерини, милі прекрасні створіння, ви — м'які тіні минулого мирного життя, не вже воно було?

Я засипав вас пелюстками квітів у «Перфетто», ви бігли до мене крізь натовп, так щиро, що турки плакали та аплодували наче тріумфу пристрасної молодості.

Турків багато було до війни, велика бізнесова діаспора. Вистачало й інших громад, обласканих гостинним українським півднем: азербайджанці, грузини, болгари, вірмени, литовці, поляки, євреї...

Не знав Херсон ані етнічних конфліктів, ані релігійної ворожнечі. Страшенно здивувалися його мешканці, коли чужинці в березні проклятого 2022-го, сидячи на танковій броні, розповідали на чавкальному діалекті про «визволення», «нацистів», «київський режим», до того ж погрожуючи автоматами. Ну вже ні, в таке повірити не міг навіть божевільний...

«Сиктивкар! Лисоє гандоніще! Домой, мля!», — лементує п'яний орк. Здається, офіцер. Постріли. Намагається поцілити з пістолета у вуличний ліхтар. Усе в молоко. Це вже не вперше. Обриганий посеред вуличної ночі. Ой, давиться блювотинням...

Ми з Толіком швидко відходимо від вікна. Геть сон. І роздуми перебив, падло.

На годиннику друга. Уже час. Я пробираюся у двір і починаю тренування. Бігаю стежиною повз дерева. 20 ме-

трів туди, 20 метрів назад, ні кроку вліво чи в право. Так кілометр за кілометром. Фізичні вправи — шанс не з'їхати з глузду. Толік сидить під черешнею, мовчить, він знає — заважати не можна. За годину починається феєрія. Ракетний наліт по непроханих гостях. Не зупиняючись, усміхаюся Толіку: «Отже, наші не забули». Малий радісно оциряється й наче киває головою з гострими вухами-сторчками: «Еге ж, хе-хе». Розумний пес. Український пес.

Наступна ніч така сама, як і десять після неї. Думки, вікно, колони орків мчать дорогою. «Стой, сука!» — тупіт чобіт, ворожий патруль когось жене між акаціями.

«Хто зрадив?» Ця думка не йде з голови. Навели одразу на три адреси. Знають тільки близькі. А тут повідомлення, коротке: «Олег з ними, не контактуй». Дякую, звісно, але... Дружимо з другого курсу універу.

Провалуююся у сон. Чогось у голові — універ, знову універ. У довоєнному Херсоні вони були по-своєму прикольні, ректори особливо. Одному десь під сто років, бо казали, що керує з 1936 року. А, ні, згадав, він сам 1936 року народження. Другий невимовне задоволення отримував розповідаючи, як у 1990-ті штовхав холодильники та мавманію усюди пхати жучки для прослуховування. Маленький провінційний тоталітаризм: смердючий, як парфум «Лаванда-87» з маминої юності, й ошатний, як червоні маки на жовтих сукнях.

Знаєш, Толік, може, я з глузду з'їхав, проте скучив і за ними також. Мої милі червоні недобитки, що, мов закріп, застрягли між совком та незалежністю. Головне, що у вишиванках. Хай повернуться уже й вони, тільки б Україна повернулася. Щоб знову прокинутися не під гармати, а під віддуння дзвонів Святої Олександри та рідної з дитинства Святої Варвари. Воля — єдина мрія, Боже, свободу поверни...

Чого фиркаєш? Забув зовсім, Толік терпіти не може червоне, ще й на нафталін з лавандою алергія...

Кажан пролетів. Бути б кажаном, або горобцем, а краще — голубом, можна летіти ген до наших: через фронт, через поля смерті, хоча б до тієї ж Одеси.

«Невже немає друзів, нікому довіритись?» — гавкнув Толік. Гадаю, я навчився за час ізоляції розуміти братів наших менших.

Можливо, одnodумці є, побратими — так, у це я вірю. А те, що дружбою ми вважаємо — усе одно що тримати змій за пазухою, удавів за хребтом — ні, війна все показала, багато чого навчила. У війни є своя безжальна педагогіка.

Знає і вікно херсонське про це, з нього я побачив, як тікають друзі, зраджують близькі. Одна справа, коли хтось здає під тиском ворогів, інша — агент. А є той, хто ділив з тобою дах та хліб, кого ти витягав із безвиході вічних депресій, а потім кидає в найстрашніші миті життя, проїздить повз, наче не знає, і привіти шле з Парижа. Люди — слабкі, лякливі, егоїстичні, заздрісні. Ми вибачаємо їх з Толіком удвох і дякуємо за науку. Та нині не до цього.

День за днем, ще тиждень, припаси практично на нулі, зв'язку немає, мабуть, щось сталося, уже давно ніхто не приходив. Вулиця вимерла. Зона відчуження. Самотність і туга. Ловлю себе на думці: не сам, нас троє — Толік, вікно та я. Раптом сильне майже загробне виття. Покинуті собаки плачуть...

ВІЙНА

Апокаліпсис

Двадцять четверте лютого — назавжди до і після. Для нас і тих, хто після нас. Взагалі-то мене не мало тут бути. Працював за кордоном. І треба ж, приїхав відвідати батьків, у них і зустрів той день. Зранку вибухи, а птахи собі співають, діти сміються у дворі. Ні, не може бути, війна нереальна. Не сховаєшся, у неї свої плани, тебе не питає — коса заточена й каптур накинутий. Танго смерті починається. Прокидайтеся!

Батько готує сніданок, телевізор, Зеленський, «кордони перейдені, ми атаковані, почалася велика визвольна війна». Мама ще спала, розбудив, її сльози, тепер і радіо на кухні: «Українці, до зброї!».

Ракети з неба, колони танків, заревів старий Дніпро — так, здається, будуть співати в пісні, воєнному хіті. Так і було, правда, усе про нас, про Херсон, про південь — і ракети, і танки, і Дніпро...

Перші секунди назавжди в пам'яті, палюча ненависть і шок, цього не вирубаєш віками.

Імперія незборимого холоду, полчища з Боліт Брехні зазіхнули на наш світлий Козацький край. Одержимий хан двинув свої орди. Дзвін продзвенів за нами. Те, що відтягувалося, те, над чим намагалися кепкувати, коли висміювали аналітиків-песимістів та попередження з-за океану, очевидне ще з торішнього листопада, сталося. Та

що вже, про це потім скажуть і напишуть у дисертаціях ті, хто виживе, після нас.

Удари. Ракетами б'ють. Чорнобаївка. Валять по аеродромах. Стовпи чорного диму звідти. На вулиці натовпи, усі в заціпенінні. Хтось плаче, хтось, за інерцією мирного життя, усміхається від несподіванки, більшість тупо озирається і мовчить. Наче знуцання, совкова пісня з чийогось вікна «Аїст на крише, мір на земле». Ось вони, ваші лелеки з зірками на фюзеляжі.

Ближче до полудня усвідомлюєш: ми сам на сам з чудовиськом, величиною з континент. Ніхто не прийде на допомогу. Атака йде з Донбасу, Півночі... «білоруси також з ними, гандони штопані», «москальня проклята», «не пробачимо, помстимося» — перехожі лютують.

Водночас обнадійливі вісті, наші стоять і по зубах дають на сході, під Харковом, ось горять їхні перші колони, літаки падають. Можемо, невже б'ємо кацапів? А чого ні, ми за своє! А що з нами буде? Як з Херсоном? Кілька годин затишшя, чуємо — таки рвуться з Криму. Ось вони за Перекопом, прикордонники полягли, Генічеськ під ними, наші відчайдушно відбиваються. Морпіх підриває міст із собою разом, щоб хоч призупинити натиск. Вічна пам'ять тобі, хлопче. Це стримає ненадовго.

Місто вже знає: ординська авіація нищить наші бригади, великі втрати, ми відходимо на північ, огризаємося. Де ж ППО, де прикриття, де підмога?! Раптом новий біль — кацапи ломлять, кров летиться вже під Іванівкою. Та що ж це за день, Олешки під ними. Вони на мосту, невже кінець? Уже тоді в місті крики: «Зрада! Перекоп розмінували! Продали, підставили хлопців під ніж! Херсон як Крим здають, усе, щоб Київ захистити».

Свіжий ковток — бої за міст, наші підійшли. Кажуть, 59-ма бригада. Їм на допомогу спішать тероборонівці, до-

бровольці з містян. Натовпи коло хлібних, натовпи коло банкоматів, далекі розриви, усі інстинктивно присідають та вперто роздивляються сіре небо лютого. Подекуди проносяться військові вантажівки, ось прогуркотіла польова кухня. Не здадуть, ні, відіб'ємося.

Вечір починається не з чаю в Україні, року Божого 2022 від Різдва Христового, замість родинних посиденьок сирени та бомбосховища. Та й тих недостатньо. Хто там до чого готувався, українець сам собі господар, тож і схованка від смертоносних орківських подарунків — власний підвал, і добре, якщо бетонований. Тут власники приватних будинків — королі, а якщо ще й поза домом, глибокий та міцний — тоді взагалі імператори. І таке я сподобився почути в Херсоні: «Люблю тебе за твій підвал». Буття визначає свідомість.

Міст тоді наші відбили, навіть перейшли на лівий берег. У відповідь — реактивна артилерія, росіяни мстиві, своїх невдач не пробачають. Гради дірявлять Антонівку. Авіація. «Сушки», здається, українські, дуже низько, над дахами, у вухах гул. Потужний вибух. Мене обдало вітром в обличчя, хвиля зачинила вхідні двері в будинку.

Ось вона, поряд, фізично відчув її мерзенний кістлявий усміх. Здавлений огидний шепіт на вухо: «Це тільки початок»...

Живі

Саме з цього слова розпочався наступний ранок. Ми пережили перший день і по-дитячому хвалилися цим. Ще вірили: це ненадовго, кілька днів. З'явилися версії: витримаємо днів п'ять й орки підуть на мир, бо спротиву вони не очікували. Та ну, п'ять мало, а ось через

десять те Мудило саме запросить перемир'я. Міст уже наш, прапор над містом український, тож якось буде. Слід тільки їх попалити й стріляти добре, втрати змусять кацапів прогнутися.

О, скільки тоді таких наївних експертиз розбилися об дійсність. Нині легко казати: «Я знав». Проте я таки знав, інтуїтивно відчував — війна надовго. Росії чхати на втрати, вони ніколи на них не зважали. Йшли сюди не за пострілушками на тиждень. Їхня мета — усе: ми, наша земля, наші душі.

Бої тривали, на всіх фронтах вони перли, рвалися у Київ. Уже їхні бронегрупи пробивалися до нашої давньої столиці. Як відомо, сталося диво, яке народжується тоді, коли армія і народ об'єднуються у спротиві. Увесь світ побачив, як палали ворожі танки на підступах до Чернігова, незламність Сум. Повний провал десантних операцій ворога, Васильків встояв, Гостомель наш. І трупи, трупи, їхні вбиті серед лісів, уздовж Прип'яті, в Ірпені, на Лютежі. Давні князівські вали билися за нас. Згадавши молодість, привиди Русі пліч-о-пліч із українським військом ламали хребет орді.

Херсон невідривно стежив за Києвом. Стоїть. Фортеця. Українська твердиня. Там народ піднявся, десятки тисяч простих містян вступили до тероборони або винищувальні загони добровольців. Тепер уже зрозуміло: підуть кацапи на штурм — умиються кров'ю. А ми чим гірші? І в нас бої, степи вкриваються спаленою ворожою бронетехнікою, ясно чорніють скорчені трупи знищеної піхоти, колона за колоною горить.

Одна з моїх численних тіточок, що жила в селі неподалік від Херсона, так описала другий день війни. Зранку почався ближній бій. Росіяни зайшли в село й навалилися на українську піхоту. Саме поблизу тітчиного дому рознесли

орківський броневий автомобіль. Кулемет чкурив її хату. Коли вдалося вийти з підвалу, побачила на горі трьох росіян. Двоє були вже мертві, а один конав на грядці, де зазвичай моркву саджала. Тоді й написала родичам у Москву, розповіла. Вони не повірили, порадили випити чаю й не дивитися телевизор на ніч. Так членів родини в неї поменшало, пошуками «хороших росіян» вона вже не займалася. Бо справа ця марніша за спробу віднайти Шамбалу чи Атлантиду.

Гарячі зіткнення за міст тривали, без нього не перейти Дніпро в найширшому його місці. Міст — ключ для наступу вглиб Правобережжя, на Миколаїв і таку омріяну Одесу — релігійний фетиш Орди. На цьому шляху Херсон лише проміжний пункт.

Від знайомих лікарів з обласної лікарні дізнався про велику кількість наших поранених, казали про більш ніж півтори сотні бійців за перші дні. На багато десятків вже йшла статистика полеглих. Під час боїв за міст, у загонах добровольців, загинув мій сусід і друг. Микола, Колясік. Добрий незграбний велетень. Понад усе мріяв про родину, ніяк не міг одружитися. Тільки в 36 зустрів Марину, молодшу на 11 років. Мила й розумна, тихий янгол з рудим волоссям. Він дарував їй квіти з поля за Льодовим комплексом, вона готувала пиріжки з малиною. Прожили разом півтора року. Не знаю, де вона нині, що з нею, зв'язок обірвався у березні. На жаль, це одна з тисяч херсонських історій, про які не напише новий Гемінгвей.

Тим часом місто тишило себе прапорами, гімном із гучномовців на Площі Свободи, а ще впевненістю в психологічному зламі знекровленого ворога, який ось-ось відповзе. Ми не могли навіть уявити реалій, та й не хотіли цього.

Насправді з Криму вдерлася 45-тисячна маса, яка надалі розлилася у смердючу 90-тисячну багнюку. Собою залила весь південь — від Херсона до Маріуполя. Купка солдатів та

Зміст

Легенда про місто	5
Вікно	9
ВІЙНА	16
Апокаліпсис	16
Живі	18
Народжений першого березня	21
Бузкові жнива	24
Спротив	28
Розправа	31
Волонтери	38
Біг	41
Вистава	44
Міські легенди	50
Що люблять і ненавидять херсонці	55
ДОЛІ	59
Листи без відповіді	59
Три партизанські історії	64
Записник	64
Три тисячі двісті	69
Груша	71
Розмова з Батьком	74
Небо	82

ОРКИ ТА КОЛОБКИ	85
Класифікація орків	85
Вірування та світогляд орків	91
Вожді колобків	95
Ідейні колобки	102
Колобкове болото	106
Свині у вишиванках	112
Зальотні	117
Труси та тушкованка	120
Спаржа	127
ЗАМІСТЬ ЕПЛОГУ	130
Епізод I. Філософія коридору та двох стін	130
Епізод II. Тунелі підсвідомості	131
Епізод III. Покер чи шахи?	133
Епізод IV. Потойбічна Херсонщина	136
Той день коли... ..	144